

FELSEFE DÜNYASI

2010/1 Sayı: 51 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Prof. Dr. İsmail KÖZ
Doç. Dr. Erdal CENGİZ
Yard. Doç. Dr. Fulya BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S
INDEX ve TUBİTAK/ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K 21 Yenışehir/Ankara
Tel & Fax: 0 312 231 54 40

20.00 (KDV Dahil)

Banka Hesap No: Vakıf Bank Kızılay şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Alınteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11 YeniMahalle/ANKARA
Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

WILLIAM GODWIN FELSEFESİNDE ADALET

Zafer YILMAZ*

I

Adalet, geçmişten günümüze filozofların ve hukukçuların en çok tartıştığı konulardan birisi olmuştur. Adaletle yönelik bu ilgi, insanların ve toplumların yaşamında var olması istenen önemli bir *değer* oluşuna ve herkesin üzerinde uzlaşabileceği net bir tanımının yapılamamasına bağlanabilir. Nitekim insan yaşamında etkili bir işleve sahip olan adalet, farklı perspektif ve boyutlardan bakılarak değerlendirilmekte, bu çerçevede de anlamı ve kapsamı konusunda farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Adalet üzerine yapılan tartışmalar sorunu tam olarak çözememiş olsa da, sorunun gelişmesine yardımcı olmuş,¹ adaletin en temel insani erdemlerden birisi olarak kabul edilmesini sağlamış ve insanlığın adaletten ödün veremeyeceği anlayışını yerleştirmiştir. İnsanlığın adaletten ödün veremeyeceği düşüncesi tüm siyasal kuramlarda vurgulanmış, soyut bir ideal olarak anlaşılıp toplumsal ve siyasal kurumların da temel erdemi olarak görülmesini sağlamıştır. Adaletin ne olduğu konusunda kesin bir anlayışa varılamasa da en genel düzeyde adalet; dünyadaki kaynakların bölüşülmesiyle ilgili bir görüngü olarak düşünülmüş ve bu bağlamda, herkesin hak ettiği şeyi elde etmesi şeklinde tanımlanmıştır.²

II

Adaletin ne olduğu ve nasıl sağlanabileceği konusunda özgün fikirleriyle dikkat çeken düşünürlerden birisi de William Godwin'dir (1756-1836). İngiltere/Wisbech'te doğan Godwin, öğretmenlik ve yazarlık yapmış, ortaya koyduğu fikirleriyle yaşadığı çağın ve daha sonraki dönemlerin düşünsel hayatına önemli katkılarda bulunmuştur. Godwin, düşüncelerini geliştirirken en çok J.J.Rousseau, Helvetius ve d'Holbach'dan etkilenmiş ancak hiçbirinin sıkı takipçisi olmamıştır. Zamanının siyaset anlayışına eleştirel yaklaşmış, siyasal etkinliğin baştanbaşa de-

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi A.B.D.

¹ Anıl Çeçen, *Adalet Kavramı*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, s. 17.

² Nevzat Can, "Çağdaş Siyaset Felsefesinde Adalet Kavramının Yeri ve Önemi", *Felsefe Dünyası*, Sayı: 45, Ankara 2007, s. 1.

ğişmesi gerektiğini düşünmüş ve kendine özgü düşünsel ütopyası çerçevesinde anarşist ilkeler üzerine kurulu bir siyaset anlayışı geliştirmiştir. Godwin, anarşizm sözcüğünü, Fransız İhtilali'nin oluşturduğu kaos ortamında yanlış çağrışımlara neden olacağı düşüncesiyle kullanmamıştır. Ancak 1793 yılında yayımladığı *Siyasal Adalet Üzerine Bir İnceleme* adlı eserinde ortaya koyduğu görüşleriyle, siyasal düşünceler tarihinde farklı bir yer edinmiş, felsefi anarşizmin en tutarlı ve derin savunucusu olarak kabul görmüştür. Godwin'in anarşist teorideki yerini Kropotkin şu sözlerle ifade eder: "Anarşi sözcüğünü kullanmadı, ama yasalara saldırarak, devletin gereksizliğini kanıtlayarak ve her toplumun biricik temeli olan gerçek adaletin ancak mahkemelerin yıkılmasıyla sağlanabileceğini söyleyerek anarşizmin temel ilkelerini harika bir şekilde ortaya koydu."³

Godwin, bir filozof olarak, pratik ayrıntıları bir kenara bırakıp, zamanının çatışmalarıyla uğraşmaktan daha çok, siyasal teoride en iyi ve özgürlükçü düşünceyi bulmaya yönelmiş, bütün sistemini, "mükemmel özgürlüğün olduğu yerde hiçbir kötülük var olamaz" düşüncesi üzerine temellendirmiştir. En arzulanabilir anlamda özgür olmak, hiçbir dışsal otoriteye bağlanmadan, "kavrayış ya da aklın prensipleri tarafından yönetilmektir." Aklın prensipleri ahlâk prensipleridir ve bu bağlamda özgürlük, "insan aklının ahlâksal doğruyu keşfe doğru enerjik yönlendirmesini içerir." Kişiliğin rasyonel ve doğruyu isteyen parçası ön plana çıktığında özgürlük de açığa çıkar.⁴ Özgürlüğe giden ahlâki doğru yol, tarafsız bir şekilde akıl yürütme yoluyla bulunabilir. Nitekim Godwin'e göre insan, öncüllerden hareketle çıkarımda bulunma, doğruyu anlama ve ona uygun davranma yeteneğine sahip rasyonel bir varlıktır.⁵ Rasyonel oluşu eylemlerini bilinçli bir şekilde seçme ve sonuçlarını öngörüyle tartma gücüne sahip olduğunu gösterir. Her eylem bir güdü ile belirlenir ve akıl bu noktada hangi güdüyle eyleme geçileceğini seçer.⁶ Önemli olan da, tutkulara bağımlı kalmadan iradi, yani özgür eylem alanını mümkün olduğu kadar genişletilebilmektir. Çünkü iradi eylemler iyi olana ilişkin yargılardan doğarlar ve akla dayalıdır. Aklın kılavuzluğunda ortaya çıkan iradi eylemler insanı erdemli kılar. Erdemli insan, erdem sayılan nitelikleri gerçek hayata yansıtır ve "iyi" diye nitelendi-

³ P. A. Kropotkin, *Çağdaş Bilim ve Anarşi*, Çev. Mazlum Beyhan, Öteki Yayınevi, İstanbul 2007, s. 82.

⁴ George Crowder, *Klasik Anarşizm*, Çev. Sinan Altıparmak, Öteki Yayınevi, İstanbul 2007, s. 62.

⁵ William Godwin, *Thoughts on Man: His Nature, Productions, and Discoveries*, Effingham Wilson, Royal Exchange, London 1831, s. 93.

⁶ Kemal Bakır, "Eğitim Üzerine Anarşist Bir Yaklaşım: William Godwin ve Ulusal Eğitimin Eleştirisi", *Kaygı*, Sayı 11, Bursa 2008, s. 138.

rilen eğilimlerin doğru yargısı olan şeyleri yapmaya başlar.⁷ Bu bağlamda erdem, iyi niyete bağlı olarak kendini gösteren ve genelin mutluluğuna katkıda bulunma eğilimi taşıyan, akıl sahibi bireye ait bir nitelik olarak kabul edilir.⁸ Adalette, insanlar arasındaki ilişkileri sağlıklı bir zemine oturtmak için elde edilmesi gereken, istenen ve arzulanan en temel erdem olarak görülür.

Erdemli davranışı ortaya çıkarma noktasında Godwin, akıl ve doğruluk arasında içsel bir bağlantı kurar ve yanlışın üstesinden gelinebileceğini düşünür. Godwin'e göre, yanlışın üstesinden gelmek doğrunun doğasında vardır ve sağlam akıl yürütme ile doğruluk yeterli ölçüde birleştirildiği zaman yanlış karşısında daima başarılı olur. Doğruluğun her şeye gücü yeter ve insanın kötülüğü, ahlâki zayıflığı ortadan kaldırılabilir.⁹ Nitekim insan doğuştan ne kötü ne de iyidir, yetişme tarzına ve aldığı eğitime göre biçimlendirilir. Dolayısıyla, insanın rasyonel ilkeler doğrultusunda eğitilmesi ve buna bağlı olarak eylemlerini belirlemesi, kötülüğü ve tiranlığı değil, iyilikseverliği ve adaleti getirir.¹⁰ Ancak bütün bunların olabilmesi, Godwin'in insanoğlunun kötülüklerinin tek daimi kaynağı olarak gördüğü hükümetin ortadan kalkmasına bağlıdır.

Godwin için hükümet, ister despotik olsun ister demokratik olsun daima aklın karşısındadır ve unutulmaması gereken temel nokta şudur: "her hükümet kötüdür; hükümet demek, kendi öz yargılarımızdan ve kendi bilincimizden vazgeçmemiz demektir."¹¹ Bu düşünce doğrultusunda Godwin, bireyi sınırlayan her türlü kurum ve kuruluşa karşı çıkararak, gönüllülük esasına dayalı bir toplum anlayışı ortaya koyar ve adaleti de, insanoğlunun refahı ve mutluluğu için en önemli toplumsal ilke olarak görür. Adalet, geleneksel anlamda siyasal değil, toplumsal bir yapıya sahiptir. Ona göre, "eğer halk, egemen iradesini, yönetim olmadan kullanabiliyorsa, o zaman adalete, en iyi şekilde siyasal yönetimi ortadan kaldırarak hizmet edilir."¹² Hükümet adaletsizliği ortadan kaldırmayı amaçlasa da, yarattığı etki adaletsizliği biçimlendirmekten ve eşitsizliği kurumsallaştırmaktan öteye geçemez. Yoksulun bakış açısından politik toplum adil olmayan bir yapı oluşturur ve hükümet herkesin

⁷ Godwin, *Thoughts on Man*, s. 236.

⁸ William Godwin, *Enquiry Concerning Political Justice*, Batoche Books, Kitchener 2001, s. 94.

⁹ Peter Marshall (Ed.), *The Anarşist Writings of William Godwin*, Freedom Press, London 1986, s. 61.

¹⁰ Crowder, a. g. e., s. 62.

¹¹ Henri Arvon, *Anarşizm*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul 1979, s. 33. Godwin, *Political Justice*, s. 280.

¹² Larry Arnhart, *Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev. A. Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara 2005, s. 268.

haklarını koruyup güvence altına almak yerine bütün gücünü himayesindeki az sayıdaki bireyin lehine kullanır, diğerlerinin payına da bağımlılık ve sefaleti bırakır. Dolayısıyla hükümet, adaleti sağlamaktan daha çok, toplumun zengin ve yoksul şeklinde bölünmesine neden olur. Zenginlerin ahlâklı olmayan mülkiyet taleplerini karşılayıp ekonomik yönden daha güçlü hale gelmelerini sağlar ve zengin doğrudan ya da dolaylı, devletin yasa koyucusu haline gelir.¹³ Godwin için, insan yapısı bütün yasalar doğaları gereği keyfi ve baskıcıdır. İddia edildiği gibi geçmiş kuşakların bilgeliğini değil, daha çok yüksek tiranların iktisadi eşitsizliği ve adil olmayan siyasal iktidarı savunmaları için yapılan bir rüşvet anlaşmasını temsil ederler. Ayrıca yasalar, kaçınılmaz biçimde çoğaldığında, giderek karışık ve belirsiz hale gelirler ve uygulayıcıları, sürekli olarak dürüstlükten uzak ve tiranca davranmaya teşvik ederler.¹⁴ Dolayısıyla insan yapısı yasalar, insanın doğal eşitliğini bozar ve adaletsizliği çağırıştırır. Buna karşılık doğal yasa özü gereği adaleti içinde barındırır.

Adalet, değişmez ahlâki hakikatlere, insani yasalar ise politik kurumların hatalı olabilecek kararlarına dayanır. Adaletin keşfinde aklın bağımsız olarak uygulanması tek doğru tavidir. Akıl gerçek yasa koyucudur ve tek adil yasa aklın yasasıdır. Akıl, neyin adil olduğunu ve neyin yapılması gerektiğini belirleme gücüne sahiptir. İnsan zihni, kendi haline bırakıldığında doğal olarak hatayı saptamaya ve gitgide hakikate yaklaştırmaya eğilimlidir.¹⁵ Ancak hükümet insanda var olan bu potansiyel gücü ortadan kaldırır ve insan aklının gelişmesini engeller. Ayrıca hükümetin insanları erdemli ya da mutlu kılma gücü oldukça sınırlıdır.¹⁶ Godwin'e göre, insanlığın iyiliğini isteyen her akli başında insan, insanlığın hatalarının tek ezeli kaynağı olan ve her çeşit kötülüğü içinde barındıran politik hükümetin ortadan kalkmasını ister.¹⁷ Hükümetin ortadan kalkması insan aklının ilerlemesine bağlıdır. Bu da eğitim ve aydınlanma yoluyla gerçekleşir. Akli gelişip ilerledikçe insanlar hükümetin gereksizliğini anlayacaklar ve hükümete bir toplum isteyeceklerdir. Hükümetin yokluğu insanlığı, doğal, eşitlikçi bir uyum toplumuna dönüştürür. Godwin, böyle bir yapı içerisinde insanların, yasaların baskısı olmadan geçimlerini gayet iyi sağlayabileceklerini düşünür.¹⁸ Zira aklın gelişmesini sağlayan doğal yasa geçerli hale gelmiş-

¹³ Godwin, *Political Justice*, ss. 16-17.

¹⁴ Peter Marshall, *Anarşizmin Tarihi*, Çev. Yavuz Alagon, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s. 303.

¹⁵ George Woodcock, *Anarşizm Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, Çev. Alev Türker, Kaos Yayınları, İstanbul 2001, s. 80, 83, 84.

¹⁶ Marshall (Ed.), *The Anarchist Writings of William Godwin*, s. 140.

¹⁷ Woodcock, *a. g. e.*, ss. 67-68.

¹⁸ Godwin, *Thoughts on Man*, s. 113.

tir. Doğal yasa, sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırır ve insanların ortak bir doğayı paylaştıkları düşüncesini geliştirir.

İnsanların ortak bir doğayı paylaşmaları tarafsız bir adalet ilkesinin oluşmasını sağlar. Bu ilkeye göre, herkes eşittir ve herkesin dünyadaki şeylerden eşit ölçüde bir paya sahip olma hakkı vardır. Dolayısıyla adalet, tüm insanlara eşit bir şekilde uygulanmalı, mevcut imkânlar ayırım gözetilmeden verilmelidir.¹⁹ Bu açıdan, birbirimize eşitliği gözeterek davranmalı ve bizim için istenir olanın herkes için istenir olduğunu kabul etmeliyiz. Gönüllülük esasına dayalı bu anlayış doğrultusunda Godwin, fiziksel eşitlikten, ahlâki eşitliğe varır²⁰ ve ahlâkın temeli olarak da adaleti gösterir.²¹

Godwin, ahlâkı en büyük genel faydanın gözetilmesiyle belirlenen davranış sistemi olarak tanımlar²² ve adaleti de, geneli gözetecek fayda ekseninde düşünür. İnsanların doğal eşitliğinden kaynaklanan ve erdemin düzenleyicisi olan tarafsızlık ilkesi bağlamında adalet, gücüm oranında, başka insanlara yardımcı olmam için elimden geleni yapmamı emreder. "Sıkıntıda olan bir insan yardım için bana başvurursa, yardım etmek görevimdir, reddetmem adaletin ihlalidir."²³ Bu bağlamda Godwin adaleti, algılama yetisine sahip bir bireyin bu yetiye sahip bir diğer bireyle ilişkisinden doğan bir davranış kuralı olarak tanımlar²⁴ ve adaleti sağlamak adına, genel faydanın en büyük nicelikte üretilmesi için, yetenekleri, kavrayışı, gücü ve zamanı kullanmak gerektiğini ifade eder.²⁵ Bu nokta önemli olan insanın doğal adalete uygun düşecek şekilde hemcinslerine eşit bir şekilde davranmasıdır. Ancak Godwin, bütün insanların eşit olduğu anlayışından, onlara aynı şekilde davranılması gerektiği sonucunu çıkarmaz. Ona göre, adalet dağıtılırken, kendimi tarafsız bir gözlemci yerine koymalı ve genel faydaya en yüksek katkıda bulunma kapasitesine sahip yani en değerli olan lehine ayrımcılık yapmalıyım. Bir yangında, bir filozofu ya da bir hizmetçiyi kurtarmak gibi kaçınılmaz bir seçenekle yüz yüze gelirim, hizmetçiyi değil filozofu seçmeliyim. Hizmetçinin aileden ya da bana yardımcı olan

¹⁹ Ian Ward, "A Love of Justice: The Legal and Political Thought of William Godwin", *The Journal of Legal History*, Vol. 25, No. 1, April 2004, s. 8.

²⁰ Marsall, *a. g. e.*, s. 295.

²¹ Godwin, *Political Justice*, s. 121.

²² *A. g. e.*, s. 78.

²³ Cengiz Çuhadar, *William Godwin'in Devlet Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 67.

²⁴ Godwin, *Political Justice*, s. 81.

²⁵ *A. g. e.*, s. 86. Isaac Kramnick, "On Anarchism and the Real World: William Godwin and Radical England", *The American Political Science Review*, Vol. 66, No. 1, Mar. 1972, s. 115.

birisi olması durumu değiştirmez. Dost ve akrabaları tercih etmek daha pratik olabilir, ancak genelin faydası söz konusu olduğunda, bu onlara daha fazla ilgi göstermemi gerektirmez. Nitekim adalet duygusu, çevremizdeki düşünce ve duygu durumu ne olursa olsun gerçekten doğru olduğuna inandığımız şekilde davranmamız gerektiğini söyler. Bu düşünce doğrultusunda Godwin, minnettarlık, dostluk, aile içi duyguların adalette yeri olamayacağı sonucuna varır. Genelin faydası söz konusu olduğunda devredilemeyecek hiçbir hakka sahip olunamaz. Mülkümüz, hayatımız ve özgürlüğümüz insanlık adına elde tuttuğumuz emanetlerdir ve bazı durumlarda adalet, daha büyük fayda için onları feda etmemizi gerektirebilir.²⁶ Nitekim genelin faydasını düşünerek gerçekleştirilen her adil eylem, insanı gerçeğe, erdeme ve mutluluğa götürür.

Godwin, adaleti sağlamak adına genelin faydasını ön plana çıkarsa da bireyi toplum içinde yok sayan bir anlayış sergilemez. Ona göre, toplumsal varlıklar olduğumuzu doğrudur ve bireyin en iyi niteliklerini ortaya çıkarmak için toplum gereklidir. Toplum, bireyin ahlâki ve entelektüel potansiyelini ortaya çıkardığı bir zemindir. İnsan topluma yönelik biçimlenir ve toplum olmadan belki de insan doğasının elverişli olduğu en üstün hazzardan mahrum kalınır. Ancak toplumun bireyden talepleri ve bireye yüklediği görevler, tüm bireylerin talep ve görevlerinin toplamı kadardır. Toplumun benden yapmakla yükümlü olduğum her şeyi istemeye hakkı vardır. Buna karşılık toplumda üyelerinin refahı için gerekli olan her şeyi yapmakla yükümlüdür.²⁷ Karşılıklı bağımlılık içerisinde, bireyler arasında iyi ve adil olan, toplum içinde iyi ve adil olarak kabul edilir. Önemli olan kişisel özerklik ile toplumsal hayatın gereklerini bağdaştırabilmektir. Ancak bu yapılırken, insanın özgürlüğünden asla ödün verilemeyeceği unutulmamalıdır. Toplumsal karşılıklı bağımlılık gerekli olsa da, bu bağımlılık, birey üzerinde baskı kuran, zorlayıcı bir bağımlılık değil, rasyonel diyaloga dayalı bir bağımlılıktır. Bu anlamda başkalarının düşünceleri kendi düşüncelerimiz üzerinde hâkimiyet kurmadığı sürece arzulanabilir.²⁸ Zira Godwin, her fırsatta bireysel özerkliğin değerini vurgular ve insanın hemcinsleriyle olan ilişkisinde, kendisini ifade edebilen özgür bir varlık olduğunu söyler. Oluşturmaya çalıştığı toplum yapısında insanların birbirlerinin özerkliğini tanıyacak akılcı ve bağımsız bireyler olacaklarını düşünür. Bencillik ortadan kalkar ve herkes kendi benliğini başkalarının varlığında kaybetmeden, bireysel varlığını genel iyilik düşüncesine bağlı olarak değerlendirir. Ona göre, “her insan kendi merkezine dayanmalı

²⁶ Marshall, *Anarşizmin Tarihi*, ss. 298-299.

²⁷ Godwin, *Political Justice*, s. 87.

²⁸ Crowder, *a. g. e.*, s. 87.

ve kendi anlayış gücüne başvurmalıdır. Her insan kendi bağımsızlığını hissetmelidir ki, adalet ve doğruluk ilkelerini, onları kendi durumunun özelliklerine ve başkalarının hatalarına tehlikeli bir biçimde uydurmak zorunda kalmadan benimseyebilsin.²⁹

Godwin, fayda temelli adalet anlayışını “kişisel yargı” kavramıyla ilişkilendirir ve vazgeçilemez, dokunulamaz olarak gördüğü ahlâklı öz-yönetime ulaşmaya çalışır. “Kişisel yargı”, rasyonel temellidir ve insan olmanın bir gereğidir. Kendi yargısına göre hareket etmekte başarılı olamayan ya da böyle hareket etmesi engellenen insan, insanlığını ayırt eden ve değerli olan özellikleri gösteremez. “Kendi yargımın tarafsız emirlerine ne kadar aykırı davranırsam, aynı oranda insan karakterinin en değerli parçasından vazgeçmiş olurum.” Bu durumda insan olmaktan çıkar, sadece bir gölge, bir hayalet ya da bir nesne konumuna gelirim. “Kişisel yargı insanın kendine ait nedenlerle hareket etmesini olduğu gibi ahlâk yasasının zorunluluklarına uygun bir şekilde hareket etmesini de gerektirir.”³⁰ Bu bağlamda, her durum kendi kuralını belirler düsturundan hareketle, adil insanın görevi, fayda kriterinin ışığında bireysel durumun bütün koşullarını düşünmektir.³¹ Bu düşünme biçimi, aklın ilkelere doğrultusunda, kendi varlığını toplum içinde yok saymadan başkalarının varlığını dikkate alan bir anlayış sergilemelidir. Aksi takdirde fikirlerimizi birbaşkasına zorla kabul ettirmek gibi bir eğilim içerisine girmiş oluruz. Godwin fikirlerimizi birbaşkasına zorla kabul ettirmeyi en kötü zulüm türü olarak görür. Ona göre, “bizim kadar başkalarının da kendilerini haklı saymaya hakkı vardır. Bütün hakların en kutsal olanı budur, ki bu hak sayesinde her insan, komşusunun taşkın heveslerinin ya da zorba mizacının saldırısına uğrama riski altında olmadan, kendi eylemlerinin yönetimine ve kendi takdirinin icrasına bağlı olarak belli bir dünyaya sahip olur. İnsanları biz ne düşünyorsak onun doğru olduğunu kabul etmeye mecbur etmek, kaçınılmaz bir zorbalıktır. Bu sınırsız bir kargaşaya ve adaletsizliğe yol acar...”³² Çünkü ortaya konulan eylem, insanın kendi kişisel yargısını kullanmasını engelleme yönündedir.

Godwin’in düşünce sisteminde, aklın ilkeleri doğru bir şekilde uygulanmaz ve

²⁹ Marshall, *Anarşizmin Tarihi*, s. 315. Marshall (Ed.), *The Anarşist Writtings of William Godwin*, ss. 60-61.

³⁰ Crowder, *a. g. e.*, ss. 63-64.

³¹ Marshall, *Anarşizmin Tarihi*, s. 298.

³² William Godwin, “Politik Adalet Üzerine İnceleme “ *Anarşizm Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Bir Tarihi* içinde Ed. Robert Graham, Çev. Nil Erdoğan-Mustafa Erata, Versus Kitap, İstanbul, 2007, s. 33.

adalete gölge düşürecek kötü bir davranış baş gösterirse bu davranışı ortadan kaldırma aracı öncelikle diyalog olmalıdır. Ona göre, insana düşen görev, kötü davranışı sergileyen kişiyi en nazik tavırla akla davet etmektir. Bir insanın en nazik tavrıyla bir diğerini kötülüklerinden akla davet edişinde, kavrayışa hitap etmek dışında davranışı etkilemek ya da değiştirmek için herhangi bir girişim yoktur. Eğer davranış yanlırsa, açık ve kapsamlı bir bakış açısı doğrultusunda söylenecek bir söz, bu davranışın yanlış olduğunun görülmesini sağlar. Dolayısıyla aklın mutlak gücü doğrultusunda sağlanacak bir diyalog sayesinde, haksızlık yapanı herhangi bir şeye zorlamaya gerek kalmadan sadece haksızlık yapanın dikkati gerçeğe yöneltilerek kötü davranışını görmesi sağlanabilir. Godwin, gerçeğin kavrayış üzerindeki mutlak gücüne olan inançla, dostça tavsiyelerin karşılıklı olan içten bir doğruluk endişesiyle gerçekleşebileceğini umut eder. Fakat bu dostça tavırlar durumu düzeltmez ve haksız davranışta bulunan bu davranışına devam ederse, duygusal baskı uygulanır ve -kendi isteğiyle- toplumun dışına çıkarılır.³³ Godwin'in bu noktada yapmaya çalıştığı şey, psikolojik süreçleri devreye sokarak, doğası gereği adaletsiz olan cezalandırmayı ortadan kaldırmaktır. Ancak psikolojik süreçler işe yaramaz ve adaletin terazisini dengelemek adına güç kullanımı ve buna bağlı olarak cezalandırma kaçınılmaz olursa da son derece dikkatli olunmalıdır. Nitekim Godwin için güç, aklın ikamesi olamaz ve adaleti kurmaya çalışan insanlar tarafından kullanılması onu daha iyi kılmaz. Güç kullanımı üzüntüye yol açar ve ona başvuran insanı da, ona maruz kalan insanı da yozlaştırır.³⁴ Gereklî bir kötülük konumunda olan güç, başarı ümidi olmadan kesinlikle kullanılmamalıdır ve o zaman bile vakit kazanma imkânının kesinlikle olmadığı ve durumun dolaysız sonuçları kesinlikle ölümcül olduğu zaman kullanılmalıdır. Dolayısıyla gücün kendisini gösterdiği yerde ortaya çıkacak olan şiddet, adil insanların en son, ümitsizlik durumunda başvurdukları bir araç olmalı³⁵ ve adaleti sağlamak adına bir amaç olarak görülmemelidir.

Godwin'in, adaleti sağlama noktasında önemle üzerinde durduğu konulardan birisi de mülkiyettir. Mülkiyet siyasal adaletin dokusunu tamamlayan kilittir. Godwin de Rousseau gibi, servet tekeli kurmak için komşusunun zayıflığından faydalanan kişinin ilk suçu işlediğini düşünür.³⁶ Servet tekeli oluşturmaya çalışan, insanca olmayan yöntemlerle başkalarının emeğini sömürmüş, kazancını gasp etmiş, dolayısıyla ahlâk yasasına karşı gelmiş olur. Ayrıca birisinin bol miktarda sahip

³³ Crowder, *a. g. e.*, ss. 91-93.

³⁴ Godwin, "Politik Adalet Üzerine İnceleme", s. 33.

³⁵ Woodcock, *a. g. e.*, s. 85.

³⁶ Marshall, *Anarşizmin Tarihi*, s. 306.

olduğu şeyden bir diğerinin mahrum olması, kıskançlık, garez ve intikam gibi kötü duyguların oluşmasını sağlar. Bu bağlamda Godwin, malların gönüllü paylaşımına dayalı ortak bir mülkiyet anlayışı geliştirir ve adaleti özel mülkiyetin yokluğunda bulur. Özel mülkiyetin varlığı en azından hayatta kalabilmek için ihtiyaç duyulan şeylerin adaletsiz bir şekilde dağıtıldığının göstergesidir. Ona göre, eğer adaletin bir anlamı varsa, yiyecek, giyecek ve barınak gibi zorunlu gereksinimlerini yeterince karşılayamayan bir insan mevcutken, bir adamın aşırı bolluk içinde olmasından daha adaletsiz bir şey olamaz. Ancak adalet bununla da bitmez. Godwin, bir insanın sağlığını ya da hayatını tehlikeye atacak kadar çalışırken, bir başka insanın çalışmayarak onun emeğinin ürünleri sayesinde geçindiği bir durumda da hiçbir adalet göremez.³⁷ Bedensel bakımdan uygun olan bütün insanların ortak mülke katkı sağlamak adına çalışmaları daha adaletlidir. “Ortak mülkiyette adil bir paya sahip olma hakkı, ortak görevlerde kişinin kendine düşeni tam olarak üstlenmesini gerektirir. Adalet, herkesin, bir pay aldığı ortak ürünün yetiştirilmesine katkıda bulunmasını gerektirir; bunun tek istisnası belki de kişinin kamu için daha yararlı bir şekilde kullanılmasıdır. Bu karşılıklılık... tam da adaletin temelidir.”³⁸

III

Godwin adaleti, anarşist anlayışa uygun düşecek biçimde, otoritenin uygulamalarıyla ilgili bir kavram olan hukuktan bağımsız olarak düşünmüş,³⁹ evrensel bir adalet teorisi geliştirmeye çalışmıştır. Adaletin ne olduğunu ve nasıl sağlanabileceğini belirlerken, özgürlük ve eşitlik merkeze koyduğu temel kavramlar olmuştur. Bu bağlamda, insani varoluşun en temel özelliği olarak özgürlüğü görmüş ve özgürlüğün gerçekleşebilmesini adaletin sağlanabilmesine, adaletin sağlanabilmesini de toplumda var olan bütün ayrıcalıkların ortadan kaldırılıp, herkesin eşit kabul edilmesine bağlamıştır. Karşılıklı bağımlılık içerisinde değerlendirilen özgürlük, eşitlik ve adalet, insan doğasına yapılan atıflarla temellendirilmiştir. Mükemmelleşebilme potansiyeline sahip olan insan doğası, rasyonel bir yapıya sahiptir ve iyiyi gerçekleştirme yönünde şekillendirilebilir. Bunu sağlamanın yolu da eğitimden geçer. Eğer insan, otoritenin belirlemelerinden kurtarılabilir ve aklın ilkeleri doğrultusunda doğru bir şekilde eğitilirse adil ilişkiler içinde yaşayan ahlâki insanlar toplumu oluş-

³⁷ Godwin, “Politik Adalet Üzerine İnceleme”, ss. 40-41.

³⁸ Woodcock. a. g. e., s. 93. Godwin, “Politik Adalet Üzerine İnceleme”, s. 41.

³⁹ Andrew Vincent, *Modern Politik İdeolojiler*, Çev. Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayınları, İstanbul 2006.s. 205.

turulur. Godwin için böyle toplum, saf anarşi toplumu anlamına gelir.⁴⁰ Anarşist toplum, genelde anlaşıldığı anlamda düzensizliğin, kaosun, kuralsızlığın hüküm sürdüğü bir yapı arzuetmez. Godwin anarşist toplumu, fazlasıyla idealize ettiği bir bakış açısıyla, yönetenin ya da hükümetin olmadığı, ancak gönüllü olarak kabul edilen ahlâk ve sağduyu kurallarının geçerli olduğu düzenli bir toplum olarak resmeder. Onun karşı çıktığı hükümet tarafından yapılan ve zorla bireylere kabul ettirilen yasalardır. Hükümet tarafından oluşturulan yasalar, bireyden itaat ister ve ahlâklı öz-yönetimi engeller. İnsanlık, yasalara gerek duymadan, aklın ilkeleri doğrultusunda doğal ahlâk kuralları tarafından yönetilebilir ve eğilimi de bu yöndedir. Yasaların varlığı politik kurumların keyfi uygulamalarının geçerli olduğunun ve doğal adaletin bozulduğunun bir göstergesidir. Anarşist ilkeler üzerine kurulu bir toplumda, politik kurumların yok ettiği doğal adalet duygusu yeniden geliştirilebilir. Adalet duygusunun gelişmesi, insanın hemcinsleriyle olan ilişkisinde vicdanının sesini dinlemesini ve eylemlerini buna göre gerçekleştirmesini sağlar. Bu sayede, hem bireysel hem de toplumsal ahlâki bir ilerleme sağlanabilir. Godwin, aklın ilkelerinin geçerli olduğu bir toplumda, adaletsizliğin görülmeyeceği ve çıkabilecek muhtemel sorunların, mahkemelere gerek kalmadan, diyalog yoluyla kolayca çözülebileceği inancı doğrultusunda, insanlık adına iyimser bir tablo çizmiştir. Ancak, toplumsal hayatın gerçekleri göz önüne alındığında, Godwin'in düşüncelerinin gerçekleşme zemini bulamadığı ve ütöpik düzeyde kaldığı söylenebilir.

ABSTRACT

JUSTICE IN THE PHILOSOPHY OF WILLIAM DODWIN

In the study, the justice perception of William Godwin, who has been regarded as the most consistent defender of philosophical anarchism, was considered. Godwin evaluated justice isolated from law which is a concept related with the practices of the authority and developed a kind of justice perception based on value. While determining what justice was and how it could be obtained, freedom and equality were the basic concepts that he put in the center of his ideas. In this respect, he always regarded freedom as the most basic principle of human existence and he thought that the realization of freedom is based on the obtaining of justice, and the obtaining of justice is based on the destruction of all the privileges present in the society and the acceptance of all the people equal.

Key Words: William Godwin, Justice, Freedom, Equality, Morals, Anarchism.

⁴⁰ Woodcock, *a. g. e.*, s. 89.

KAYNAKÇA

- Arnhart, Larry, *Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev. A. Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara 2005.
- Arvon, Henri, *Anarşizm*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınevi, İstanbul 1979.
- Bakır, Kemal, "Eğitim Üzerine Anarşist Bir Yaklaşım: William Godwin ve Ulusal Eğitimin Eleştirisi", *Kaygı*, Sayı 11, Bursa 2008, ss. 135-145.
- Can, Nevzat, "Çağdaş Siyaset Felsefesinde Adalet Kavramının Yeri ve Önemi", *Felsefe Dünyası*, Sayı: 45, Ankara 2007, ss. 1-13.
- Crowder, George, *Klasik Anarşizm*, Çev. Sinan Altıparmak, Öteki Yayınevi, İstanbul 2007.
- Çeçen, Anıl, *Adalet Kavramı*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.
- Çuhadar, Cengiz, *William Godwin'in Devlet Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Godwin, William, *Thoughts on Man: His Nature, Productions, and Discoveries, Effingham Wilson*, Royal Exchange, London 1831.
- Godwin, William, *Enquiry Concerning Political Justice*, Batoche Books, Kitchener 2001.
- Godwin, William, "Politik Adalet Üzerine İnceleme" *Anarşizm Özgürlükçü Düşüncelerin Belgesel Bir Tarihi* içinde, Ed. Robert Graham, Çev. Nil Erdoğan-Mustafa Erata, Versus Kitap, İstanbul, 2007.
- Kramnick, Isaac, "On Anarchism and The Real World: William Godwin and Radical England", *The American Political Science Review*, Vol. 66, No. 1, Mar. 1972, ss. 114-128.
- Kropotkin, P. A., *Çağdaş Bilim ve Anarşi*, Çev. Mazlum Beyhan, Öteki Yayınevi, İstanbul 2007.
- Marshall, Peter, *Anarşizmin Tarihi*, Çev. Yavuz Alagon, İmge Kitabevi, Ankara 2003.
- Marshall, Peter (Ed.), *The Anarşist Writings of William Godwin*, Freedom Press, London 1986.
- Vincent, Andrew, *Modern Politik İdeolojiler*, Çev. Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayınları, İstanbul 2006.
- Ward, Ian, "A Love of Justice: The Legal and Political Thought of William Godwin", *The Journal of Legal History*, Vol. 25, No. 1, April 2004, ss. 1-30.
- Woodcock, George, *Anarşizm Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, Çev. Alev Türker, Kaos Yayınları, İstanbul 2001.